

O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA ISLOMIY BANK MAHSULOTLARINI JORIY ETISH ISTIQBOLLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20791736>

Abduraxmonov Alimardon

SamISI, "Bank ishi" kafedراسi asisstenti

Xudayberdiyev Firdavs

SamISI BI-322 guruh talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada O'zbekiston tijorat banklarida islomiy bank mahsulotlarini joriy etishning iqtisodiy-huquqiy asoslari va rivojlanish istiqbollari tahlil qilingan. Tadqiqot davomida qiyosiy tahlil, ilmiy kuzatish, statistik ma'lumotlarni o'rganish hamda mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Islomiy moliyaning asosiy instrumentlari hisoblangan murabaha, musharaka, mudaraba va ijara mahsulotlarini milliy bank amaliyotiga tatbiq etish imkoniyatlari baholandi. Tadqiqot natijalari islomiy bank mahsulotlarini joriy etish moliyaviy xizmatlar qamrovini kengaytirish, aholi va tadbirkorlik subyektlarining bank tizimiga bo'lgan ishonchini oshirish hamda qo'shimcha investitsiya resurslarini jalb etishga xizmat qilishini ko'rsatdi. Shuningdek, sohani rivojlantirishga to'sqinlik qilayotgan omillar tahlil qilinib, ularni bartaraf etish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar

islomiy bank, islomiy moliya, murabaha, musharaka, mudaraba, ijara, tijorat banklari, moliyaviy inklyuzivlik.

Аннотация

В данной статье исследованы экономико-правовые основы и перспективы внедрения продуктов исламского банкинга в коммерческих банках Узбекистана. В ходе исследования использованы методы сравнительного анализа, научного наблюдения, изучения статистических данных и логического обобщения. Оценены возможности внедрения таких инструментов исламского финансирования, как мурабаха, мушарака, мудараба и иджара, в национальную банковскую практику. Результаты исследования показали, что внедрение исламских банковских продуктов способствует расширению охвата финансовых услуг, повышению доверия населения и субъектов предпринимательства к банковской системе, а также привлечению дополнительных инвестиционных ресурсов. Кроме того,

выявлены факторы, сдерживающие развитие данного направления, и предложены практические рекомендации по их устранению.

Ключевые слова

исламский банкинг, исламское финансирование, мурабаха, мушарака, мудараба, иджара, коммерческие банки, финансовая инклюзивность.

Abstract

This article examines the economic and legal foundations and prospects for introducing Islamic banking products in the commercial banks of Uzbekistan. The study employs comparative analysis, scientific observation, statistical review, and logical generalization methods. The possibilities of implementing key Islamic financial instruments, including Murabaha, Musharaka, Mudaraba, and Ijara, within the national banking system are assessed. The findings indicate that the introduction of Islamic banking products can expand financial inclusion, strengthen public confidence in the banking sector, and attract additional investment resources. Furthermore, the study identifies the major challenges hindering the development of Islamic banking and proposes practical recommendations for overcoming them.

Keywords

Islamic banking, Islamic finance, Murabaha, Musharaka, Mudaraba, Ijara, commercial banks, financial inclusion.

1. KIRISH (INTRODUCTION)

Jahon moliya tizimida islomiy moliya sektori so'nggi o'n yilliklarda eng tez rivojlanayotgan yo'nalishlardan biriga aylandi. Islomiy moliyalashtirish tizimi foiz (riba)ni taqiqlash, aktivlar bilan ta'minlangan moliyalashtirishni qo'llash, risk va foydani adolatli taqsimlash kabi tamoyillarga asoslanadi. Ushbu tamoyillar moliyaviy operatsiyalarning real iqtisodiyot bilan bog'liqligini ta'minlaydi hamda spekulyativ operatsiyalar ulushini kamaytiradi.

Bugungi kunda Malayziya, Saudiya Arabistoni, Birlashgan Arab Amirliklari, Indoneziya va Turkiya kabi davlatlarda islomiy banklar moliyaviy bozorning muhim ishtirokchisiga aylangan. Islomiy moliya institutlari nafaqat musulmon aholiga ega mamlakatlarda, balki Buyuk Britaniya, Germaniya va Singapur kabi davlatlarda ham muvaffaqiyatli faoliyat yuritmoqda.

O'zbekistonda bank-moliya tizimini modernizatsiya qilish, moliyaviy xizmatlar qamrovini kengaytirish va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Aholining

muayyan qismi foizsiz moliyalashtirish xizmatlariga ehtiyoj sezayotganligi sababli islomiy bank mahsulotlarini joriy etish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Mazkur tadqiqotning maqsadi O'zbekiston tijorat banklarida islomiy bank mahsulotlarini joriy etish istiqbollari baholash, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

2. ADABIYOTLAR SHARHI

Islomiy moliya nazariyasi va amaliyoti bo'yicha ko'plab xorijiy va mahalliy tadqiqotlar olib borilgan. Muhammad Taqi Usmoniy o'z asarlarida islomiy moliyalashtirishning nazariy asoslarini yoritib, murabaha, musharaka va mudaraba kabi instrumentlarning iqtisodiy mohiyatini tahlil qilgan.

Zamir Iqbal va Abbas Mirakhor islomiy moliya institutlarining zamonaviy moliyaviy tizimdagi o'rni hamda iqtisodiy samaradorligini o'rgangan. Ularning tadqiqotlarida islomiy banklarning moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyati alohida ta'kidlangan.

M. Kabir Hassan va Mervyn Lewis tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda islomiy banklar faoliyatining iqtisodiy natijalari hamda risklarni boshqarish mexanizmlari tahlil qilingan. Mualliflar islomiy bank tizimi iqtisodiy inqirozlar davrida nisbatan barqarorroq faoliyat yuritishini qayd etgan.

Mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar O'zbekistonda islomiy moliyani rivojlantirish uchun yetarli iqtisodiy salohiyat mavjudligini ko'rsatadi. Biroq normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, kadrlar tayyorlash va aholi moliyaviy savodxonligini oshirish zarurligi ta'kidlanadi.

3. TADQIQOT METODOLOGIYASI (METHODS)

Tadqiqot davomida qiyosiy tahlil, statistik kuzatish, ilmiy abstraksiya, tizimli yondashuv va mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Shuningdek, xalqaro islomiy moliya tashkilotlari hisobotlari, ilmiy adabiyotlar va bank sektoriga oid ma'lumotlar o'rganildi.

Tadqiqotning axborot bazasini islomiy moliya bo'yicha xalqaro tashkilotlar materiallari, ilmiy maqolalar va O'zbekiston bank tizimiga oid ochiq statistik ma'lumotlar tashkil etdi. Olingan ma'lumotlar qiyosiy va analitik jihatdan baholandi.

4. NATIJALAR (RESULTS)

Tadqiqot natijalari O'zbekistonda islomiy bank mahsulotlariga bo'lgan talabning ortib borayotganligini ko'rsatdi. Aholining ayrim qatlamlari diniy e'tiqodlari sababli foizli moliyalashtirish xizmatlaridan foydalanishni ma'qul ko'rmaydi. Shu sababli islomiy moliya instrumentlarining joriy etilishi yangi mijozlarni bank tizimiga jalb qilish imkonini yaratadi.

1-jadval

O'zbekiston tijorat banklarida joriy etilishi mumkin bo'lgan asosiy islomiy bank mahsulotlari

Mahsulot turi	Mazmuni	Afzalligi
Murabaha	Ustama bilan sotish asosidagi moliyalashtirish	Foizsiz savdo moliyalashtiruv
Musharaka	Hamkorlik asosidagi investitsiya	Risklarni taqsimlash
Mudaraba	Kapital va boshqaruv sherikchiligi	Kichik biznesni qo'llab-quvvatlash
Ijara	Islomiy lizing	Asosiy vositalarni moliyalashtirish
Salam	Oldindan moliyalashtirish	Qishloq xo'jaligini qo'llab-quvvatlash

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, islomiy moliya mahsulotlari banklarning xizmat turlarini diversifikatsiya qilish, mijozlar sonini oshirish va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatlarini kengaytiradi.

2-jadval

Islomiy bank mahsulotlarini joriy etishning kutilayotgan natijalari

Yo'nalish	Kutilayotgan natija
Moliyaviy inklyuzivlik	Bank xizmatlaridan foydalanuvchilar soni ortadi
Investitsiyalar	Xorijiy investitsiyalar hajmi oshadi
Tadbirkorlik	Kichik biznes moliyalashtirish imkoniyatlari kengayadi
Bank tizimi	Raqobat muhiti kuchayadi
Iqtisodiyot	Moliyaviy resurslar samaradorligi oshadi

5. MUHOKAMA (DISCUSSION)

Tahlil natijalari xalqaro tajriba bilan uyg'un ekanligini ko'rsatdi. Xususan, Malayziya va BAA tajribasida islomiy bank mahsulotlarining joriy etilishi moliyaviy xizmatlar bozorini kengaytirgan va investitsion faollikni oshirgan.

O'zbekiston sharoitida ham mazkur tajribani bosqichma-bosqich joriy etish mumkin. Biroq buning uchun normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, bank xodimlarini maxsus tayyorlash hamda shariat standartlariga muvofiqlikni nazorat qiluvchi mexanizmlarni yaratish talab etiladi.

Bundan tashqari, aholining islomiy moliya bo'yicha bilim darajasini oshirish maqsadida moliyaviy savodxonlik dasturlarini ishlab chiqish zarur. Tijorat banklarida islomiy "darcha"lar tashkil etish esa mazkur xizmatlarni amaliyotga joriy etishning eng maqbul bosqichi bo'lishi mumkin.

6. XULOSA (CONCLUSION)

Tadqiqot natijalari O'zbekiston tijorat banklarida islomiy bank mahsulotlarini joriy etish uchun iqtisodiy, institutsional va ijtimoiy shart-sharoitlar mavjud ekanligini ko'rsatdi. Islomiy moliya instrumentlari bank xizmatlari qamrovini kengaytirish, investitsiyalarni jalb qilish va moliyaviy inklyuzivlikni oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

- * tijorat banklarida islomiy moliya bo'limlarini tashkil etish;
- * bank xodimlari uchun maxsus malaka oshirish dasturlarini yo'lga qo'yish;
- * islomiy moliya bo'yicha normativ-huquqiy bazani takomillashtirish;
- * xalqaro islomiy moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish;
- * raqamli islomiy bank xizmatlarini rivojlantirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Usmani M.T. An Introduction to Islamic Finance. Karachi: Maktaba Ma'ariful Qur'an, 2002.
2. Iqbal Z., Mirakhor A. An Introduction to Islamic Finance: Theory and Practice. Singapore: Wiley, 2011.
3. Hassan M.K., Lewis M.K. Handbook of Islamic Banking. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2007.
4. Ayub M. Understanding Islamic Finance. Chichester: John Wiley & Sons, 2007.
5. Islamic Financial Services Board. Islamic Financial Services Industry Stability Report. Kuala Lumpur, 2024.
6. AAOIFI. Sharia Standards. Bahrain, 2023.

7. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki statistik byulletenlari. Toshkent, 2024–2025.
8. Islom taraqqiyot banki hisobotlari. Jidda, 2024.
9. Bobakulov J. O'zbekistonda islomiy moliyani rivojlantirish istiqbollari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy elektron jurnali, 2023.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining bank-moliya tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.